

Drahomíra Vlašínová

Poezie Oldřicha Mikuláška v období Května (1955 - 1959)

V druhé polovině padesátých let vydal Oldřich Mikulášek čtyři básnické knihy: *Divoké kačeny* (1955), *Krajem táhne prašivec* (1957), *Ortely a milosti* (1958), *První obrázky* (1959). Do okruhu Května nepatřil, ale měl k němu blízko, nebo spíše mladí k němu. Konstatoval to i Milan Uhde v doslovu k výboru z Mikuláška *Orchestr v korunách* (1960): „...básník - vždy na počátku pouti, jak si sám napsal - znovu a znovu začíná. Že se dnes jeho poezie ocitá v blízkém sousedství snah mladých a nejmladších, je jistě radostně zákonité. Je to nejkrásnější bod tvůrčí dráhy, jaký si jen může zralý básník přát.“

Mikulášek, o generaci starší než básníci Května, prošel obdobným zaujetím pro „člověka docela všedního, docela nenápadného, docela anonymního“ (řečeno s Jindřichem Chalupecským) už o desetiletí před Květnem, na rozhraní války a míru. Jeho koncepce byla paralelní Skupině 42, i když se ani členem tohoto sdružení nestal. Avšak s Josefeřn Kainarem, Ivanem Blatným, Jiřím Kolářem a dalšími básníky této skupiny, činné v letech 1942 až 1948, má nemálo společného, především nesporný vliv existencialistického chápání života a lidského usilování. Jako „poezie všedního dne“, chce i Mikulášek „objevovat prostý, skutečný denní život a jeho pravdu“.

Vícekrát už konstatovala literární kritika (především Jan Petrmichl a Jiří Opelík), že Mikulášek je příkladem básníka-dialektika. Jeho dílo odkrývá stále napětí a vyrovnávání mezi záporom a kladem, životem a smrtí, smíchem a slzami. Tráva figuruje jednou jako lože prvních lásek, jindy jako porost na hrobě. Smrt, viděná jako „černá múza“ básníková, ale i jako krutá faraonka či moudrý havran, dostává kromě tragického poslání i kontrastní - její tušení probouzí člověka z apatie a ukáže cenu života, který by neměl být brán jako zvyk, ale jako zavrať. Ne náhodou jedna z klíčových sbírek nese název založený na kontrastu: *Ortely a milosti*. A právě na záložce této sbírky, vydané 1958, čteme Mikuláškovu vyznání o poslání poezie: „Já bojuji proti cyničnosti, básnická práce v podstatě není nic jiného než zápas a obrana proti cynismu. Mám-li bojovat proti zlu, musím je poznat a pak vypodobnit ze své vlastní zkušenosti, aby se o něm vědělo... Kdo nepoznal zlo, nemůže o něm psát, ani čelit mu, nemůže psát vůbec dnešní poezii, která žije ze střetání sil. Stejně tak, kdo nepoznal pesimismus, nemůže psát o skutečném optimismu. Optimismus není nic jiného než radost těžce vydobytá, to není radost jen tak hopsa-hejsa... Jako vzpouru proti netečnosti, proti automatickosti v člověku píšu své básně.“

Mikulášek dokázal vlastní žal i radost promítnout do světa, představit je jako jev obecný, týkající se všech. „Co platno člověku, / že srdce chrání pevný hrudní koš?“, čteme v básni *Chůze* (v oddíle *Ortely*). A tamtéž v básni *Výčitky*: „Láska je, když kráčíš do neštěstí / tak jistě, jako jistě vržou boty... / láska je, když nelze vypovědět... Když pouhým dechem / pouště se v nás šíří. / Když se chce nedýchat.“

Ani oddíl *Milosti* není bez rozporů a pochyb. Najdeme tu sice svěží a vděčnou oslavu jara

- báseň Jarní bubnování se závěrečnými verši: „Jediné měl jsem přání: ať stále zní mi / ono bubnování / a jaro nemíjí mne / nikdy!“⁴, ale štěstí i neštěstí zůstává složitým způsobem propleteno a podmíněno, i do milostného citu proniká skepse (Všechno pomine / a všechno obolí - / i lidské city vroucí / ... tak jako pomine / zpěv lásky, krásy... - báseň Labutě). Také závěrečná báseň Co člověk má nevyhne se připomenutí pomíjivosti života, ale nad steskem a zklamáním vítězí v závěrečné sloce sepětí s druhými lidmi a chvála bytí:

Co člověk má? Jen osud snad
s osudem světa sepjatý.
A navždy tak je s lidmi spjat
paží i hlavou, srdcem, rty,
každým svým dechem, ba i snem,
vším, co je v něm, co člověk má,
vášnivým celým životem,
že se jak růže červená -
tím sadem rozvoněn a vzňat!

Mikuláškův optimismus znamená radost těžce vydobytou, a snad právě proto opravdovou a strhující. Jistě právem jej ocenil Jan Petrmichl: „Myslím, že málokdo v současné české lyrice dovede jako Mikulášek vzdávat takovou chválu životu, jeho šťávám, tvarům, barvám, požárům jeho lásek, sladkosti jeho chutnání. Mikulášková poezie těchto poloh je v plném slova smyslu dionýská, pohansky opojená a opojující. Tlukou v ní bubínky krve, uvolňuje z objetí úzkých límečků škrobenosti a konvence, obnažuje teplo pleti, osvobozuje ruce a nohy pro pohyb, smývá ze smyslů prach, avšak také ví a zná. Je moderní a současná tím, jak překonává skepsi soudobé civilizace, jíž byla sama raněna.“

A jakou poetiku si Mikulášek pro rozporný obraz světa a člověka v něm vytvořil? Především pracuje s určitými obrazovými kategoriemi, s pojmy, které procházejí jeho tvorbou a vracejí se znovu a znovu. K nim patří **krev, puls, havran, labuť** - a především **tráva**. Ta jako obraz houževnatosti, nezdolnosti objevuje se už v názvu sbírky z roku 1942 (Tráva se raduje) - báseň Tráva stojí v čele sbírky Divoké kačeny, i závěr básně Ortel (ze sbírky Ortely a milosti) zní: „Ta nejsmutnější tráva / šumí na hrobech.“

Druhým výrazným rysem Mikuláškovy poetiky je dějovost, jeho lyrika se neobejde bez procesu, konfliktu, toku. V jeho poezii sehrává významnou roli sloveso, vyjadřující vnitřní napětí. Odmítá prostý sled obrazů, výčty, mechanické řazení jevů. Mezi charakteristické znaky Mikuláškovy poezie patří i vložené parafráze lidových písní - např. v citované už básni Tráva čteme dvě kurzívou vysázené varianty na lidový popěvek - *Ach, žalo děvče, žalo trávu a Ej, u Hradišťa na trávníčku*.

Jiří Opelík (ve sborníku Jak číst poezii) charakterizuje Mikuláškovu tvorbu jako poezii point a vztahů - a upozornil také na roli, jakou v ní hraje pomlčka, nejdůležitější větné znaménko, členící báseň na dvě základní části.

Ale dovedně využívá básník i paradoxu a aforismu - připomeňme alespoň proslulý verš: „Má jediná! A jako každá jiná! Má každá!“ Ten už ovšem pochází ze sbírky První obrázky (1959), která je ve znamení hutnosti, miniatury, vystižení nálad, prchavých pocitů i zamyšlení nad životem.

Typická je však pro většinu Mikuláškovy tvorby záliba v rozsáhlých větných celcích. Např. báseň Slavnost z Ortelů a milostí má 41 veršů - a všechny zaplňuje jediné souvětí. Jako spojujícího prvku je občas využito opakování slov na začátku veršů (anafory), např. ve Slavnosti se desetkrát opakuje spojka **když**, v Prvních obrázcích zase spojka **než**.

Je čas k shrnutí: Většinou se za první výrazný vrchol Mikuláškovy tvorby považuje sbírka

Pulsy z roku 1946. Z období, v němž vycházel časopis Květen, vyzdvihují se po právu jednak Divoké kačeny, jednak Ortely a milosti jako trvale platné stupně básníkovy vývoje. Mikulášek se tehdy blížil padesátinám, jeho kvality byly obecně uznávány, i když občas zazněly na jeho adresu výtky subjektivismu či individualismu. V této etapě dozrál k osobitosti. Zůstal obdivovatelem poezie Halasovy a Holanovy, šel však svou, neprošlapanou cestou a zařadil se mezi špičkové tvůrce naší lyriky. Básníci sdružení kolem časopisu Květen mu vděčí za nejeden impuls k aktuálnosti a nekonvenčnosti lyrického vyjádření.